Екологія	Беркут	34	Вип. 1	2025	43 - 44

ПЕРШИЙ ВИПАДОК ГНІЗДУВАННЯ ЛУТКА (*MERGELLUS ALBELLUS*) В УКРАЇНІ У XXI ст.

І.В. Зубкович[1], **В.В. Зубкович**[1], **О.В. Добринський**[2]

[1] *Нобельський національний природний парк; с. Нобель, Вараський р-н, Рівненська обл., 34013, Україна*
Nobel National Park; Nobel village, Varash district, Rivne region, 34013, Ukraine
[2] *Західноукраїнське орнітологічне товариство; м. Сарни, Рівненська обл., 34503, Україна*
West-Ukrainian Ornithological Society; Sarny, Rivne region, 34503, Ukraine
✉ О.В. Добринський (O.V. Dobrynskyi), e-mail: birdslifeua@gmail.com; **Ivan Zubkovych** https://orcid.org/0000-0002-0641-2204;
Volodymyr Zubkovych https://orcid.org/0000-0002-1660-1156; **Oleksandr Dobrynskyi** https://orcid.org/0000-0003-1884-2743

First case of breeding of the Smew (*Mergellus albellus*) in Ukraine in 21st century. - I.V. Zubkovych, V.V. Zubkovych, O.V. Dobrynskyi. - Berkut. 34 (1). 2025. - Up to the middle of the 20th century, the Smew nested in the floodplains of the lower Dnipro river, but the creation of the Kakhovka reservoir destroyed suitable habitats for nesting. Until recently, it had the status of a migratory and wintering species in Ukraine. On 28.05.2025, a nest with 6 eggs was found in a nesting box for the Goldeneye on Nobel lake (51.86 N, 25.77 E) in the Nobel National Park (north-west part of Rivne region). Unfortunately, breeding was unsuccessful. The nearest nesting site is located 138 km away at the Beloe fish farm in the Gomel region of Belarus. [Ukrainian].

Key words: distribution, nesting, rare species, nest, egg, migration.

Луток до середини XX ст. гніздився у плавнях нижнього Дніпра, але створення Каховського водосховища знищило придатні для гніздування біотопи. До останнього часу в Україні він мав статус пролітного й зимуючого виду. 28.05.2025 р. гніздо лутка з 6 яйцями було знайдене в одній із штучних гніздівель для гоголя на оз. Нобель (51,86 N, 25,77 E) у Нобельському НПП на північному заході Рівненської області. На жаль, розмноження було неуспішним. Найближче місце гніздування розташоване за 138 км на рибгоспі «Бєлоє» в Гомельській області Білорусі.

Ключові слова: поширення, гніздування, рідкісний вид, гніздо, яйце, міграція.

Луток або малий крех (*Mergellus albellus*) широко розповсюджений у лісовій зоні й лісотундрі Євразії від Норвегії до Камчатки (Scott, Rose, 1996). В Україні зараз це пролітний і зимуючий вид (Лысенко, 1991; Grishchenko, 2004). У минулому він гніздився на нижньому Дніпрі. Так, у липні 1938 р. О.П. Данилович (1939) зустрів самку з пуховими пташенятами в Гаврилівських плавнях (Херсонська область). Були також колекційні екземпляри пташенят, здобутих тут у 1930-ті рр. (Лысенко, 1991). У середині 1950-х рр. вирубка плавневих лісів перед створенням Каховського водосховища й подальше затоплення заплави Дніпра знищила придатні для гніздування цього птаха біотопи (Лысенко, 1991; Бусел, 2016). Знахідок лутка на гніздуванні на заході України взагалі не відомо (Страутман, 1963). У Червоному списку МСОП він має статус Least Concern, але популяційний тренд – Decreasing.*

З метою підтримки гніздової популяції гоголя (*Bucephala clangula*) працівниками Нобельського національного природного парку (північний захід Рівненської області) було встановлено серію штучних гніздівель у прибережних лісових масивах навколо оз. Нобель, а також на двох островах цього озера – Липно та Петрівський. Їх розміщували на деревах на висоті 4–6 м від землі, переважно в межах 10–15 м від води. Гніздівлі мали такі параметри: висота – 45 см, довжина й ширина – 25 см, діаметр льотка – 10 см. Перевірка їх проводилася на початку гніздового сезону та регулярно повторювалася з інтервалом у два тижні. Для огляду внутрішньої частини гніздівель без зайвого турбування птахів використовувався відеоендоскоп. У 2024 р. розмістили 10 штучних гніздівель, а у 2025 р. ще 2.

Оз. Нобель (51,86 N, 25,77 E) – найбільша природна водойма Рівненської області. Зараз входить до складу Нобельського НПП. Його площа становить 4,99 км², довжина – 3,35 км, середня ширина – 1,49 км. Максимальна глибина сягає 11,9 м, середня – 5,5 м. Прозорість води – до 2 м. Об'єм водних мас озера становить 26 923 тис. м³ (Мартинюк, 2013). Озеро має проточний характер і розташоване в заплаві річки Прип'ять. У північно-східній частині вона в нього впадає, а в центрально-східній – знову витікає, забезпечуючи постійний водообмін.

28.05.2025 р. під час моніторингу заселення штучних гніздівель було виявлено кладку з яйцями, забарвлення яких було не типовим для яєць гоголя (фото 1). 30.05 прийняте рішення повторно відвідати дану гніздівлю та виміряти яйця. При перевірці у гніздівлі перебувала самка лутка, яка була відловлена й закільцьована (фото 2). У гнізді знаходилось шість яєць біло-кремового кольору. Розміри їх (мм): 53,8 × 38,8; 54,3 × 37,8; 53,5 × 37,7; 53,1 × 37,8; 54,0 × 37,8; 53,2 × 37,6. Всі яйця не мали зародків. Після промірів яєць та кільцювання самка була поміщена назад у гніздівлю, вона поводила себе досить спокійно та продовжила насиджувати кладку.

Однак у кінці термінів насиджування, при перевірці даного гнізда в ньому виявили холодні яйця. Самки у гніздівлі не було. Все свідчило, що вона покинула кладку або з нею щось трапилося. Кладка з шести яєць була забрана та наразі зберігається в одного з авторів.

Також варто зазначити, що оз. Нобель, має значний антропогенний вплив, на самому озері та довкола нього постійно перебувають рибалки на човнах, працівники прикордонної служби, охорони Нобельського НПП, збирачі ягід та грибів, відпочивальники й інші особи, які здійснюють господарську діяльність у межах озера та в заплаві р. Прип'ять.

Найближче постійне місце гніздування лутка – риборозплідні ставки рибгоспу «Бєлоє» Житковицького району Гомельської області Білорусі. Це за 138 км від знайденого нами гнізда на оз. Нобель. За період постійних спостере-

* https://www.iucnredlist.org/species/22680465/85991357

© І.В. Зубкович, В.В. Зубкович, О.В. Добринський, 2025
https://doi.org/10.5281/zenodo.17170247

Фото 1. Гніздо лутка у штучній гніздівлі на оз. Нобель. 28.05.2025 р. Тут і далі фото І.В. Зубковича.
Photo 1. Smew nest in a nesting box on Nobel lake.

жень чисельність його тут скоротилася з 22 пар у 1998 р. до 5–8 пар у 2008 р. З 11 виявлених за 22 роки гнізд 9 були у штучних гніздівлях (Островский, 2012).

Знахідка нового місця гніздування лутка може свідчити про розширення його ареалу на південь. Подальшому розселенню його в українському Поліссі сприятиме більш активне розвішування штучних гніздівель на берегах водойм. У Білорусі основним фактором, який стримує чисельність цього птаха, є нестача придатних для гніздування дупел і конкуренція за місця гніздування з гоголем (Козулин, Островский, 2006; Островский, 2012).

Зустрічі лутка в Рівненській області під час міграцій протягом останніх років (назви районів за новим адміністративно-територіальним устроєм):

26.03.2011 р. – 3♀♀ та 2♂♂ в ур. Вовча гора за 1 км на північний схід від с. Костянтинівка Сарненського району;

22.03.2015 р. – ♂♀ на рибогосподарських ставках за 2 км на південь від с. Привітівка Вараського району; в той же день ♂♀ на рибогосподарських ставках за 2 км на захід від с. Дібрівськ Вараського району;

13.03.2016 р. – 1 ос. на рибогосподарських ставках за 1 км на південь від с. Привітівка Вараського району;

30.10.2016 р. – ♀ у зграї з морською черню (*Aythya marila*) в ур. Вовча гора за 1 км на північний схід від с. Костянтинівка Сарненського району;

Фото 2. Самка лутка, яка насиджувала кладку на оз. Нобель. 30.05.2025 р.
Photo 2. Female of Smew incubated the clutch.

1.04.2017 р. – ♀♂ за 1 км на північ від с. Іванівка Сарненського району;

8.11.2020 р. – ♀ за 1 км на південний захід від с. Поляни Рівненського району;

18.03.2023 р. – 3 ос. на ставках за 2 км на південний захід від с. Поляни Рівненського району;

17.04.2024 р. – ♀♂ на водосховищі на р. Бобер за 3 км на схід від с. Тинне Сарненського району;

12.03.2025 р. – ♂♀ на оз. Нобель за 0,8 км на північний схід від с. Дідівка Вараського району.

Подяки

Автори висловлюють подяку працівникам Нобельського НПП, які брали участь у розвішуванні гніздівель, а також М.В. Франчуку, Р.О. Журавчаку і М.В. Набухотному за надані дані про спостереження лутка під час міграцій на Рівненщині.

ЛІТЕРАТУРА

Бусел В.А. (2016): Изменение гнездового орнитокомплекса поймы нижнего Днепра под воздействием антропогенных факторов. - Бранта. 19: 53-72.

Данилович А.П. (1939): Гнездование гоголя и лутка в низовьях Днепра. - Природа. 28 (4): 63-64.

Козулин А.В., Островский О.А. (2006): Луток. - Красная книга Республики Беларусь. Животные. 2-е изд. Минск: «Беларуская Энцыклапедыя» имени Петруся Бровки. 73-74.

Лысенко В.И. (1991): Фауна Украины. Т. 5. Птицы. Вып. 3. Гусеобразные. К.: Наук. думка. 1-208.

Мартинюк В.О. (2013): Естетико-ландшафтні особливості озера Нобель та перспективи його використання в рекреаційній діяльності. - Географія та туризм. К. 24: 260-269.

Островский О.А. (2012): Современное состояние лутка *Mergellus albellus* в Беларуси. - Зоологические чтения – 2012. Мат-лы Республиканской научно-практич. конфер., посвящ. 250-летию профессора С.Б. Юндзилла (1761–1847). Гродно: ГрГМУ. 113-114.

Страутман Ф.И. (1963): Птицы западных областей УССР. Львов: Изд-во ЛГУ. 1: 1-200.

Grishchenko V. (2004): Checklist of the birds of Ukraine. - Berkut. 13 (2): 141-154.

Scott D.A., Rose P.M. (1996): Atlas of Anatidae Populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International Publication 41. Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. 1-336.